

Dr. sc. Rebeka Kotlo, vanredni profesor
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Dr. sc. Amra Jašarbegović, vanredni profesor
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

ZAŠTITA IMOVINSKIH PRAVA I INTERESA DJETETA KROZ OSTVARENJE PRISTUPA PRAVDI – BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

Autorice u ovom radu analiziraju pravni okvir i praksu djelovanja u oblasti zaštite imovinskih prava i interesa djeteta kroz ostvarenje pristupa pravdi – besplatnu pravnu pomoć, fokusirajući se na pozitivnopravni okvir kojim se uređuje pristup pravdi – ostvarenje prava na besplatnu pravnu pomoć u Bosni i Hercegovini, preispitujući njegovu (ne)usaglašenost sa međunarodnim pravnim aktima i standardima i neharmoniziranosti pravnog okvira važećeg na teritoriju Bosne i Hercegovine te potom daju rezimiranu analizu stanja i preporuke za unaprjeđenje pravnog okvira i prakse djelovanja u navedenoj oblasti. Zaštita prava i interesa djeteta u velikoj mjeri zavisi i od institucija koje sa aspekta svojih ovlaštenja, odgovarajućih nadležnosti i obaveza postupanja, mogu značajno doprinijeti pravnoj zaštiti djeteta te je, imajući na umu navedeno, ovim radom obuhvaćena i analiza državnog mehanizma zaštite prava djeteta, pravnog položaja i nadležnosti relevantnih institucija, nedostataka u pravnom okviru i njihovom funkcionisanju, sa fokusom na pružaoce besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini i pravni okvir i praksu njihovog djelovanja.

Ključne riječi: imovinska prava i interesi djeteta, pristup pravdi – pravo na besplatnu pravnu pomoć, pružaoce besplatne pravne pomoći (vladini i nevladini), međunarodni standardi, pravni akti i unutrašnje pozitivno pravo u oblasti zaštite prava i interesa djeteta i prava na besplatnu pravnu pomoć

Uvod

Pravo na besplatnu pravnu pomoć u BiH, kao oblik ostvarivanja jednakog pristupa pravdi za sve, bez obzira na bilo koji mogući osnov razlikovanja i sa ciljem pružanja profesionalne i blagovremene pravne pomoći osobama slabijeg imovnog stanja, svoje izвориšte nalazi u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa pratećim protokolima (član 6. – pravo na pravično suđenje), najdjelotvornijem regionalnom dokumentu za zaštitu ljudskih prava, navedenom već u normativnom dijelu, u članu II Ustava Bosne i Hercegovine, sa posebnim ustavnim tretmanom i direktnom primjenom u Bosni i Hercegovini. Mnogim međunarodnim

pravnim dokumentima o ljudskim pravima, koji su inkorporirani u pravni sistem Bosne i Hercegovine, određuju se obaveze pružanja besplatne pravne pomoći od strane državnih organa državljanima, građanima i osobama koja se nađu na njenoj teritoriji (tražioci azila, izbjeglice, lica pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatridi, žrtve trgovine ljudima i dr). Bosna i Hercegovina, kao država članica Vijeća Evrope, ima obavezu osigurati besplatnu pravnu pomoć, kada je to neophodno za efikasnu zaštitu građanskih prava i obaveza, neovisno o mogućnosti stranke da se sama zastupa.

Međutim, iako je ostvaren znatan napredak donošenjem pravnih akata – zakona i uspostavljanjem zavoda, kancelarija, centara, ureda za besplatnu pravnu pomoć (na nivou Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i u većini kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine), oblast pružanja besplatne pravne pomoći još uvijek nije adekvatno, sveobuhvatno i ujednačeno normirana na području cijele Bosne i Hercegovine niti su usluge besplatne pravne pomoći jednako dostupne svih građanima koji imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć na cijelom području Bosne i Hercegovine. Materija besplatne pravne pomoći uređena je različito i odredbe pojedinih zakona o pružanju besplatne pravne pomoći različito normiraju opseg pravne materije i postupaka koji su obuhvaćeni besplatnom pravnom pomoći, ograničavaju uživanje prava na besplatnu pravnu pomoć s obzirom na prebivalište u određenom kantonu/entitetu, oslobađanje od plaćanja sudskih i administrativnih taksi, utvrđivanje statusa potrebnog da bi lice moglo ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć, određivanje rokova u kojem nadležno tijelo odlučuje o odobravanju besplatne pravne pomoći i rokova za žalbu na donesenu odluku kao i osnova za uskraćivanje besplatne pravne pomoći. Usvojen je i na snazi je skup propisa o materiji besplatne pravne pomoći koji nije u dovoljnoj mjeri međusobno povezan, nedovoljno je efikasan i djelotvoran i dovodi do različitog postupanja prema najugroženijim kategorijama stanovništva u istim ili bitno sličnim predmetima ili okolnostima tako kršeći temeljna ljudska prava, stvarajući pravnu nesigurnost i kršeći princip vladavine prava. Osim *lex specialis* propisa koji su uredili pitanje pružanje besplatne pravne pomoći na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, izuzev Srednjo-bosanskog kantona, gdje ova oblast nije uređena posebnim zakonom, izvore pravnih normi koje tretiraju oblast besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini nalazimo i u drugim zakonskim propisima: krivičnom zakonodavstvu, zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, zakonima o parničnom postupku, zakonima o upravnom postupku, zakonima o advokaturi, zakonima o sudskim taksama te kodeksima advokatske etike.

Prava djeteta zagantovana su brojnim međunarodnim pravnim dokumentima, prije svega Konvencijom o pravima djeteta, ustavima i zakonima entiteta, a uslovi, način i postupak njihovog ostvarivanja uređeni su odgovarajućima zakonskim i podzakonskim aktima i propisima. Međutim, ostvarivanje različitih prava i interesa djeteta, i pored pravnog normiranja i predviđene pravne zaštite i institucionalne podrške, znatno ovisi o materijalnim i finansijskim prilikama i stanju djeteta i njegovih roditelja. Naročito je važan institut izdržavanja djeteta, jer od njega značajno ovisi i stvaranje osnove za ostvarivanje ostalih prava i uopšte razvoj

djeteta. Uz neophodnost adekvatnog pravnog normiranja i efikasne pravne zaštite i uređenja u oblasti imovinskopravnih odnosa roditelja i djeteta, prava roditelja na imovini djeteta, mjera zaštite imovinskih prava djeteta, odgovornosti roditelja za štetu, posebnu pažnju potrebno je posvetiti i jednom od najvažnijih prava djeteta: pravu djeteta na izdržavanje, odnosno njemu korelativnoj dužnosti roditelja (i, pod određenim uslovima, drugih srodnika) jer ono ima neposredan materijalno-finansijski značaj za položaj djeteta i predstavlja čest pravni problem koji zahtijeva pružanje usluga besplatne pravne pomoći.¹

1. Međunarodni pravni okvir i standardi u oblasti pristupa pravdi – pružanja besplatne pravne pomoći

“Pružanje pravnih savjeta i pomoći, u okviru sistema pravne pomoći, od ključne je važnosti za obaveze i dužnosti koje države u članstvu Vijeća Evrope preuzimaju u vezi sa osiguravanjem prava svakog čovjeka na pošteno i javno suđenje, u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom osnovanim po zakonu prema članu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima.”² Komitet ministara Vijeća Evrope također preporučuje državama postepeno primjenjivanje sistema pravne pomoći: na način koji obuhvata sve odgovarajuće osobe, što znači fizičke osobe državljane bilo koje zemlje-članice i sve druge fizičke osobe s uobičajenim boravištem (npr. glavnim mjestom boravka) na teritoriju države-članice – to uključuje strane osobe i osobe bez državljanstva, kao i osobe bez finansijskih sredstava za plaćanje pravnih savjeta i pomoći³, na način koji obuhvata sve odgovarajuće predmete (tj. socijalne, porezne, građanske, upravne i trgovačke)⁴, na način da pravne usluge pružaju neovisni advokati koje istodobno treba podsticati na pružanje pravne pomoći osobama u ekonomski lošem položaju uz podršku države i zajednice u cjelini, uključujući nevladine organizacije i advokatske komore, a u skladu s propisanim postupkom (npr. omogućavanjem podnošenja zahtjeva za preispitivanje odluke ako je zahtjev za besplatnu pravnu pomoć odbijen).⁵ U Evropskoj uniji Poveljom o osnovnim pravima (Nica, 17. decembar 2000.) “reafirmišući, poštujući ovlaštenja i zadatke Zajednice i Unije i princip subsidijarnosti, prava koja proističu, naročito iz ustavnih tradicija i međunarodnih obaveza koje su zajedničke za države članice, iz Ugovora o Evropskoj Uniji, ugovora Zajednice, Evropske Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, društvenih povelja koje je usvojila Zajednica i Vijeće Evrope i iz slučajeva iz sudske prakse Suda pravde Evropskih Zajednica i Evropskog suda

1 Vidjeti više: Radić, D., „Zaštita imovinskih prava i interesa djeteta“ u Zbornik radova Treći međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, Godina III, broj 3, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2015., str. 85.

2 Preporuke za modifikiranje i unaprjeđenje predloženog Prijedloga Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, Istraživački sektor Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Broj: 03/10-50-3-96-9/10, Istraživanje broj 083, Sarajevo, 25.6.2010., str. 49.

3 Vidjeti Preporuku (93) 1 o djelotvornom pristupu pravdi na osnovu zakona i pravosuđu vrlo siromašnih građana.

4 U skladu s Rezolucijom (78) 8 o pravnoj pomoći i savjetovanju.

5 Vidjeti Preporuku (2000) 21 o slobodi obavljanja odvjetništva.

za ljudska prava”, u Poglavlju VI – Pravda, članom 47. garantovano je pravo na efikasan pravni lijek i na pravično suđenje, na način da se normira sljedeće: “Svako onaj čija se prava i slobode garantovane propisima Unije krše, ima pravo na efikasnu pravnu zaštitu pred sudovima u skladu sa uslovima koji su predviđeni u ovom članu. Svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji je zakonski ustanovljen. Svakom treba pružiti mogućnost da bude savjetovan, branjen i zastupan. Onima koji nemaju dovoljno sredstava, mora se učiniti dostupnom pravna pomoć u tolikoj mjeri koja je neophodna da bi im se obezbijedio efikasan pristup pravdi.” Član 48. Povelje – Pretpostavka nevinosti i pravo na odbranu, propisuje da će svaki optuženi biti smatran nevinim dok se u skladu sa zakonom ne dokaže da je kriv te da svakom optuženom mora biti garantovano pravo na odbranu. U svim zemljama Evropske unije uspostavljen je sistem pružanja besplatne pravne pomoći, sa jednakim ciljem svih da se osigura efikasan pristup pravdi građanima pojedine zemlje. Besplatna pravna pomoć predviđena je u nacionalnim zakonodavstvima zemalja članica i u međunarodnim konvencijama na osnovu kojih se prava mogu ostvariti i na teritoriji druge zemlje, ukoliko su ispunjeni specifični uslovi za korištenje besplatne pravne pomoći. Sistemi pravne pomoći u Evropskoj uniji, pod određenim uslovima, omogućavaju: oslobađanje ili pomoć pri plaćanju sudskih troškova u cijelosti ili djelimično, asistenciju advokata koji pruža besplatnu pravnu pomoć prije pokretanja postupka i, ukoliko je to potrebno, zastupanje pred sudom bez naknade ili uz minimalnu naknadu. Dokumenti Vijeća Evrope kojima se normira pitanje pružanja pravne pomoći u EU su i: Rezolucija (76) 5 o pružanju pravne pomoći u građanskim, komercijalnim i administrativnim stvarima, Rezolucija (78) 8 o pružanju pravne pomoći i savjeta, Preporuka (81) 7 Komiteta ministara državama članicama o mjerama koje omogućavaju pristup sudu, Preporuka (84) 5 Komiteta ministara državama članicama o načelima građanskog postupka za unaprijeđenje ostvarivanja pravde, Preporuka (93) 1 Komiteta ministara državama članicama o efektivnom pristupu pravdi za siromašne, Preporuka (2000) 21 o slobodi obavljanja advokature.⁶ U Evropskoj uniji pravo na pravnu pomoć van zemlje boravišta utvrđeno je Evropskim sporazumom o dostavljanju molbi za pravnu pomoć iz 1977. godine.⁷ Sve članice Evropske unije, sa izuzetkom Njemačke, potpisnice su Sporazuma, a Bosna i Hercegovina je ratificirala ovaj sporazum, koji je na snazi u našoj zemlji od 31. 5. 2009. godine. Ovaj sporazum normira da svaki pojedinac koji ima boravište na teritoriji jedne od zemalja potpisnica, a koji želi predati zahtjev za pravnu pomoć u građanskim, privrednim ili upravnim postupcima na teritoriji druge države potpisnice može predati zahtjev u zemlji u kojoj boravi, a obaveza je te zemlje da zahtjev proslijedi onoj državi u kojoj se pravo ostvaruje.

Konvencija o međunarodnom pristupu pravdi⁸ koja je potpisana u Hagu 1980. godine, predviđa dostavu zahtjeva za pravnu pomoć između potpisnica u formi koja je među njima dogovorena, te da državljani i građani s boravištem u zemlji koja je potpisnica Konvencije imaju pravo na pravnu pomoć u drugoj državi potpisnici pod

6 http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/ListeRecRes_en.asp (preuzeto 2.3.2018.)

7 <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/092.htm> (preuzeto 2.3.2018.)

8 <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt29en.pdf> 11 (preuzeto 2.3.2018.)

istim uvjetima kao da imaju boravište u toj zemlji. Konvenciju nisu ratificirale sve članice Unije, a Bosna i Hercegovina je preuzela ovu konvenciju 1993. godine.

Sa ciljem poboljšanja pristupa pravdi uspostavom minimalnih zajedničkih pravila koja se odnose na pravnu pomoć, a budući da se pristup sudu smatra osnovnim ljudskim pravom, Evropska komisija je dala prijedlog Direktive za pravnu pomoć koju je usvojilo Vijeće Evrope u januaru 2003.⁹ Odredbe ove direktive primjenjuju se na "cross-border" (prekogranične) građanske postupke, odnosno kada podnosilac zahtjeva za pravnu pomoć ne živi u državi koja je nadležna za odlučivanje u sporu. Direktiva sadrži princip prema kojem lica koja nemaju dovoljno sredstava da ostvaruju svoja prava, imaju pravo na odgovarajuću pravnu pomoć. Stoga Direktiva izričito utvrđuje: usluge koje moraju biti pružane kako bi se pravna pomoć mogla smatrati zadovoljavajućom (pristup savjetima prije pokretanja postupka, pravno zastupanje, oslobađanje ili asistencija s plaćanjem sudskih troškova, uključujući troškove koji su vezani za međunarodnu prirodu spora) i uslove koje podnosilac zahtjeva mora ispuniti u pogledu finansijskih mogućnosti ili prirode spora na osnovu kojih se dodjeljuje pravna pomoć. Direktiva reguliše da pravna pomoći mora biti odobrena, pod određenim uslovima, i licima koja prihvate alternativne metode rješavanja sporova.

Evropska komisija predviđa dvije Direktive za pravnu pomoć: Direktiva 2000/43 (o provođenju načela jednakog postupanja prema svim osobama neovisno o rasnom i etničkom porijeklu) u kojoj se određuje potreba dijaloga između država članica i nevladinih organizacija, odnosno civilnog sektora, kada država zbog nedovoljnih finansijskih i ljudskih kapaciteta nije u mogućnosti zadovoljiti potrebe građana za besplatnom pravnom pomoći¹⁰ i

Direktiva 2002/8 (za olakšanje pristupa pravosuđu u međudržavnim sporovima uspostavljanjem minimalnih zajedničkih pravila za pravnu pomoć u takvim sporovima) koja se odnosi na slučajeve u kojima se pravo na besplatnu pravnu pomoć daje stranci koja ima prebivalište u jednoj državi članici, a parnični ili izvršni postupak vodi pred sudom u drugoj državi članici¹¹. Pored navedenih, i mnogim drugim međunarodnim pravnim dokumentima o ljudskim pravima, koji su inkorporirani u pravni sistem Bosne i Hercegovine, određuju se obaveze pružanja besplatne pravne pomoći od strane državnih organa državljanima, građanima i osobama koja se nađu na njenoj teritoriji (tražioci azila, izbjeglice, lica pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatridi, žrtve trgovine ljudima i dr), poput: Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine¹² koja promovise pravo na posebnu zaštitu i pomoć države djetetu,

9 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0008:EN:NOT> (preuzeto 2.3.2018.)

10 Council Directive 2000/43 of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin) objavljena u Official Journal of the European Communities, L 180/22 od 19.7.2000. (preuzeto 2.3.2018.)

11 Council Directive 2002/8 of 27 January 2003 to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid for such disputes) objavljen u Official Journal of the European Communities, L 26/41 od 31.1.2003. Vidi: Maršić, M., Pravo na besplatnu pravnu pomoć u građanskim postupcima (de lege lata i de lege ferenda) <http://hrcak.srce.hr/13279> (preuzeto 2.3.2018.).

12 Ratificirana je u Bosni i Hercegovini i sastavni je dio Aneksa I Ustava BiH.

kao i mjere koje treba da preduzme vlast radi zaštite djeteta u sudskim i drugim postupcima, Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece (Hag, 25.10.1980. godine)¹³, Konvencije o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu (Njujork, 20.6.1956. godine,¹⁴ Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, sa pripadajućim međunarodnim Opcionim protokolima, kojima je predviđena jednakost svih pred sudovima i da svako ima pravo da zakonom određen nadležan, nezavisan i nepristrasan sud odluči o osnovanosti svake krivične optužbe koja je protiv njega podignuta ili o sporu o njegovim pravima i obavezama građanske prirode.¹⁵ Konvencije o nadležnosti izabranog foruma kod međunarodne kupoprodaje robe (1958), Konvencije o priznanju i izvršenju odluka koje se odnose na obavezu izdržavanja prema djeci (1958), Konvencije o ukidanju potrebe legalizacije stranih javnih isprava (1961), Konvencije o dostavljanju sudskih i vansudskih akata u građanskim i trgovačkim stvarima (1965), Konvencije o priznavanju odluka o razvodu i rastavi (1970), Konvencije o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskoj i trgovačkoj materiji (1971), Konvencije o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na izdržavanje (1973), Konvencije o zaštiti djece i saradnji u materiji međunarodnog usvojenja (1993), Konvencije o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka koje se odnose na odgovornost roditelja i mjere zaštite djece (1996).¹⁶ U Preporukama Vijeća Evrope o uspostavi sistema pravne pomoći u Bosni i Hercegovini¹⁷ ističe se da “pravno zastupanje na sudu, da bi bilo djelotvorno, treba vršiti osoba koja je stručno kvalificirana da prakticira pravo u skladu sa zakonom, čime se, naravno, ne želi isključiti uloga NVO u pružanju pravnih usluga, te da bi se rad države na uspostavi i vođenju sistema pravne pomoći trebao odvijati, u bliskoj suradnji sa Advokatskom komorom, predstavnicima pravosuđa, kao i NVO i predstavnicim građanskog društva, kao i drugima koji posjeduju znanje okolnosti u kojima se nalaze osobe kojima je pravna pomoć potrebna, a u čemu bi trebao postojati integrirani zajednički pristup. Važno je imati na umu da pravna pomoć treba obuhvatati pravne savjete, pomoć i zastupanje ne samo u krivičnim predmetima, nego i u parničnim i administrativnim sporovima. U razvijanju sistema pravne pomoći, države članice Vijeća Evrope moraju razmotriti i progresivno implementirati standarde i principe sadržane u Preporukama i Rezolucijama Komiteta

13 „Službeni list SFRJ“ - međunarodni ugovori, broj 7/91

14 „Službeni list FNRJ“ – Dodatak, br. 2/60.

15 Čl. 14. (1) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (Usvojen na skupštini Ujedinjenih naroda 16. 12. 1966. godine – rezolucija br. 2200 A/XXI, a stupio na snagu 23. 3. 1976. godine, dalje: Pakt). SFRJ je ratifikovala Pakt zakonom od 30. 1. 1971. godine („Službeni list SFRJ“, br. 7/1971). Uz Pakt su usvojena i dva protokola: Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji je stupio na snagu 23. 3. 1976. godine i Drugi opciona protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji je stupio na snagu 11. 7. 1991. godine. SFRJ je oba protokola ratifikovala 2001. godine (“Službeni list SRJ“ - Međunarodni ugovori, br. 4/2001).

16 Vidjeti: Muminović, E., Procesno međunarodno privatno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 7.

17 Preporuke koje su pripremili, predstavili i diskutirali eksperti Vijeća Evrope David Gladwell (Ujedinjeno Kraljevstvo) i Merja Muli (Finska) tokom seminara Vijeća Evrope organiziranog u suradnji sa Ministarstvom pravosuđa Bosne i Hercegovine, http://www.coe.ba/web2/en/dokumenti/cat_view/56-judicial-system--sudstvopravosue/123-jptc-and-hjpc.html, (preuzeto: 25.4.2011.)

ministara za navedenu oblast, a dosta smjernica može se dobiti iz Plana akcije o sistemima pravne pomoći, koji je Vijeće Evrope usvojilo ranije 2003. godine.

2. Pristup pravdi – besplatna pravna pomoć u Bosni i Hercegovini

Posljednih godina intenzivirano je sveobuhvatno normiranje i reforma propisa o pristupu pravdi - pružanju besplatne pravne pomoći, što je uslovljeno, prije svega, postupkom harmonizacije propisa sa propisima Evropske unije (temeljem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, v. čl. 70. i 78.) te činjenicom da je BiH članica Vijeća Evrope¹⁸ i dužna je primjenjivati i odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, odnosno propisi koje donosi trebaju biti u skladu sa tom Konvencijom. Jedan od zahtjeva Evropske unije i Vijeća Evrope jeste i razvijanje sistema i strukture održivog pravnog savjetovanja i besplatne pravne pomoći, sa odgovarajućim prijedlogom i odgovorom zakonskog rješenja, pravnog okvira u ovoj oblasti, što predstavlja jednu od temeljnih odrednica zahtjeva Vijeća Evrope i obavezu koju smo prihvatili kao nužnu u području reforme pravosuđa. U Bosni i Hercegovini oblast pružanja besplatne pravne pomoći od vladinih i nevladinih pružoca besplatne pravne pomoći regulisana je na nivou Bosne i Hercegovine, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Dakle, pored toga što je pružanje besplatne pravne pomoći na određeni način uređeno i procesnim zakonima, usvojeni su i posebni zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći.

2.1. Besplatna pravna pomoć u Bosni i Hercegovini

Cilj Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći¹⁹ je da se svakom građaninu osigura djelotvoran i jednak pristup pravdi u postupku pred tijelima i institucijama Bosne i Hercegovine pred kojima se ostvaruju ili štite pojedinačna prava, obaveze i interesi, a navedeni cilj Zakona provodi se kroz uspostavljanje efikasnog i održivog sustava besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini.²⁰ Korisnik besplatne pravne pomoći može biti: državljanin Bosne i Hercegovine i druga

¹⁸ BiH je članica Vijeća Evrope od 24. januara 2002. godine.

¹⁹ Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službeni glasnik BiH“, broj 83/16

²⁰ Besplatna pravna pomoć ostvaruje se kao pravo na: opće informacije o pravima i obavezama, pomoć u popunjavanju obrazaca, pravne savjete, pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta podnesaka, zastupanje pred tijelima uprave i upravnim organizacijama i institucijama Bosne i Hercegovine, zastupanje pred Sudom Bosne i Hercegovine, sastavljanje apelacija, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija) i sastavljanje podnesaka koji se dostavljaju međunarodnim tijelima za zaštitu ljudskih prava. Pravo na opće informacije o pravima i obavezama i pomoć u popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć imaju sve osobe bez obzira ispunjavaju li uslove propisane relevantnim članom ovog Zakona. Besplatna pravna pomoć pruža se korisnicima besplatne pravne pomoći u postupcima u kojima se ostvaruju i štite njihova prava i na zakonu zasnovani interesi: upravni postupak, upravni spor, parnični postupak, izvršni postupak, krivični postupak u skladu sa zakonima o krivičnom postupku. Pored toga, korisnici besplatne pravne pomoći ostvaruju pravo i u postupcima po vanrednim pravnim lijekovima, postupcima pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine i Evropskim sudom za ljudska prava, kao i postupcima pred drugim međunarodnim tijelima za zaštitu ljudskih prava, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije regulisano.

fizička osoba koja ima boravište na teritoriju Bosne i Hercegovine, fizička osoba koja se nalazi na teritoriju Bosne i Hercegovine pod međunarodnom zaštitom u skladu s međunarodnim standardom, a osobito tražitelji azila, izbjeglice, osoba pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, osoba u postupku protjerivanja, apatridi, žrtve trgovine ljudima, u skladu s obvezama koje Bosna i Hercegovina ima prema međunarodnim konvencijama, osoba čija su prava zaštićena odredbama Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece i Konvencije o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inostranstvu, Konvencije o građanskom i sudskom postupku i Konvencije o olakšanju pristupa sudovima. Pravo na besplatnu pravnu pomoć na osnovu statusa ostvaruje: osoba koja prima socijalnu pomoć, dijete u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljela osoba, uživatelj penzije koja je niža od prosječne plate ostvarene na nivou Bosne i Hercegovine, osoba koja je nezaposlena i nema drugih redovnih primanja i prihoda, žrtva nasilja u porodici ili nasilja na osnovu spola, tražitelji azila, osoba pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, osoba u postupku protjerivanja, apatridi, žrtve trgovine ljudima. Pravo na besplatnu pravnu pomoć ostvaruje i osoba lošeg imovinskog stanja kada to utvrdi nadležno tijelo za pružanje besplatne pravne pomoći.

2.2. Besplatna pravna pomoć u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine

Kancelarija za pravnu pomoć je samostalan i nezavisan organ Brčko distrikta Bosne i Hercegovine koja je odgovorna za pružanje pravnih savjeta i zastupanje građana slabog imovnog stanja na teritoriji Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i preduzima sve radnje pred Osnovnim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Apelacionim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Tužilaštvom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Kancelarija preduzima sve radnje i učestvuje u svim fazama postupka do pravosnažnog okončanja postupka.²¹ Građanin Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ima pravo na pravnu pomoć: ako ne posjeduje dovoljno sredstava da plati advokata i troškove zastupanja i ako ispunjava finansijske kriterije za zastupanje. Pravo na pravnu pomoć po finansijskom kriteriju imaju građani koji ispunjavaju sljedeće uslove: lice koje prima socijalnu pomoć, nezaposleni, bez drugih redovnih primanja ili prihoda, lica lošeg imovinskog stanja, djeca bez roditeljskog staranja i lica lošeg zdravstvenog stanja bez prihoda. Prema Zakonu o Kancelariji za pravnu pomoć Brčko distrikta Bosne i Hercegovine²² djeca sami po sebi nisu

21 Pravna pomoć je oblik ostvarivanja prava građana Distrikta na jednak pristup pravdi i pravu na pravično suđenje. Pravna pomoć se pruža osobama po međunarodnim konvencijama koje obavezuju Bosnu i Hercegovinu. Kancelarija zastupa građane Distrikta slabog imovinskog stanja u sljedećim postupcima: krivičnom, parničnom, vanparničnom, izvršnom, prekršajnom, upravnom, upravnim sporovima i drugim postupcima propisanim posebnim zakonima. Pravna pomoć ostvaruje se kao pravo na: usmene savjete o svim pravima i obavezama, pomoć u popunjavanju obrazaca, pravnu pomoć u popunjavanju svih vrsta pismena, zastupanje pred organom uprave, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija i pravnu pomoć u postupku medijacije.

22 Zakon o Kancelariji za pravnu pomoć Brčko distrikta BiH, „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“ broj 19/07

kategorija lica koja direktno ostvaruje pravo na zastupanje besplatne pravne pomoći, nisu navedena u odredbama ovog zakona kao povlašćena kategorija, ali mogu da ostvare pravo na zastupanje iz besplatne pravne pomoći shodno odredbama članova 13., 14., 15. i 16. Zakona o Kancelariji za pravnu pomoć Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, po kojima svako lice koje ispunjava uslove za ostvarivanje pravne pomoći može istu ostvariti. Dakle, po finansijskom kriteriju mogu ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć, kao i po međunarodnim konvencijama koje obavezuju i Bosnu i Hercegovinu. Pravna pomoć se pruža osobama po međunarodnim konvencijama koje obavezuju Bosnu i Hercegovinu.

2.3. Besplatna pravna pomoć u Republici Srpskoj

U Republici Srpskoj je 2008. godine usvojen Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći²³, na osnovu kojeg je formiran Centar za pružanje besplatne pravne pomoći, sa osnovnim ciljem: pružanje besplatne pravne pomoći fizičkim licima, građanima Republike Srpske i drugim licima koja se nalaze na teritoriji Republike Srpske, identificiranim kao socijalno ugrožene kategorije, a koja nisu u situaciji da izmiruju troškove zastupanja u postupcima ostvarivanja svojih prava i na zakonu zasnovanih interesa pred sudovima.²⁴ Pravo na pravnu pomoć po finansijskom kriterijumu

23 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 120/08, 89/13 i 63/14

24 Svoju zakonom predviđenu nadležnost a u cilju približavanja potencijalnim korisnicima besplatne pravne pomoći, Centar obavlja u četiri kancelarije sa sjedištima na teritoriji okružnih sudova i to Trebinje, Bijeljina, Istočno Sarajevo i Doboju. Navedeni Zakon u Republici Srpskoj utvrđuje osnovna prava i principe za ostvarivanje besplatne pravne pomoći, korisnike besplatne pravne pomoći, način ostvarivanja ove vrste pomoći, oblike ostvarivanja pomoći, te nadzor i kontrolu kvaliteta pružanja besplatne pravne pomoći. Ovim Zakonom je utvrđeno da je besplatna pravna pomoć oblik ostvarivanja prava isključivo fizičkih lica na pravedno suđenje i jednak pristup pravdi pred sudom i drugim organima čije troškove u cijelosti ili djelimično plaćaju organi koji su nadležni za provođenje ovog zakona. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći garantuje minimum prava koji se drugim zakonima ne mogu umanjivati, da licu koje je ostvarilo pravo na besplatnu pravnu pomoć ne može biti uskraćeno bilo gdje na teritoriji Republike Srpske. Besplatna pravna pomoć podrazumijeva i pravo na oslobođanje od sudskih taksi. Pravo na besplatnu pravnu pomoć imaju državljani i građani Republike i druga fizička lica koja se nalaze na teritoriji Republike Srpske, a koja se identifikuju kao ugrožene kategorije, fizička lica na teritoriji Republike Srpske pod međunarodnom zaštitom u skladu sa međunarodnim standardom, a naročito izbjeglice, lice pod privremenim prihvatom, žrtve trgovine ljudima, a nisu u stanju da izmiruju troškove zastupanja, lica iz jedinstvenog registra štete, koja su pretrpjela materijalnu štetu izazvanu u poplavama u Republici Srpskoj u maju 2014. godine, bez obzira na propisane uslove, ako je zbog poplave privremeno ili trajno ugrožena njihova egzistencija. Korisnik prava na besplatnu pravnu pomoć ima pravo na: opšte informacije o pravima i obavezama, pravne savjete i pomoć u popunjavanju obrazaca, pravnu pomoć u sastavljanju svih vrsta pismena, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija), a pruža se u parničnom, vanparničnom, izvršnom postupku i upravnom sporu. Ovaj zakon izričito predviđa i u kojim postupcima Centar za pružanje pravne pomoći ne pruža pravnu pomoć. Da bi lice ostvarilo pravo na besplatnu mora ispunjavati finansijske uslove (nezaposlena lica, lica lošeg imovnog stanja, korisnici starosne i invalidske penzije i žrtve nasilja u porodici čija primanja ne mogu biti viša od najniže prosječne neto plate ostvarene na nivou Republike Srpske u prethodnoj fiskalnoj godini) i uslove ličnog svojstva odnosno statusa pred državnim organom (korisnici socijalne zaštite), očigledne osnovanosti, i obaveznosti po drugim zakonima i međunarodnim konvencijama. Korisnici besplatne pravne pomoći ne smiju imati u vlasništvu ili suvlasništvu više od jedne stambene jedinice ili poslovnog prostor.

ostvaruju lica koja se identifikuju kao ugrožene kategorije, i to: lica koja primaju socijalnu pomoć, nezaposleni, bez drugih redovnih primanja ili prihoda, lica lošeg imovinskog stanja, korisnici prava na starosnu i invalidsku penziju, žrtve nasilja u porodici, lica kojima je prije kratkog vremena u drugom predmetu utvrđeno pravo na dodjelu pravne pomoći. Djeca, u skladu sa izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Republike Srpske²⁵ imaju pravo na zastupanje na sudu u sporovima izdržavanja.

2.4. Besplatna pravna pomoć u Federaciji Bosne i Hercegovine

Pravni okvir i sistem besplatne pravne pomoći u Federaciji Bosne i Hercegovine nije uspostavljen na nivou Federacije Bosne i Hercegovine. Uspostavljen je na nivou kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine (Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Bosansko-podrinjski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton, Zapadnohercegovačka županija, Kanton Sarajevo, Kanton 10). U tri kantona još uvijek nisu počeli sa radom zavodi za pravnu pomoć (U Kantonu 10 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je usvojen, Zavod treba da počne sa radom, u Srednjobosanskom kantonu nije usvojen ni Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći niti je uspostavljen Zavod za pravnu pomoć, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu Zavod za pravnu pomoć još nije počeo sa radom, iako su prostorije za rad opremljene (kroz projekat i donaciju UNDP-a) u decembru 2014. godine.) Dvije nevladine organizacije: Vaša prava BiH i Centar za ljudska prava u Mostaru pružaju besplatnu pravnu pomoć za sve socijalno ugrožene kategorije stanovništva.

2.4.1. Pružanje besplatne pravne pomoći od kantonalnih Zavoda za pravnu pomoć u Federaciji Bosne i Hercegovine

2.4.1.1. Tuzlanski kanton

Skupština Tuzlanskog kantona je na sjednici dana 29.10.2008. godine donijela Zakon o pružanju pravne pomoći²⁶, kojim je osnovan Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći, nadležan za pružanje besplatne pravne pomoći.²⁷ Korisnik pravne pomoći je građanin sa prebivalištem na području Kantona, koji nema dovoljno imovine ili drugih sredstava da plati advokata i troškove zastupanja pod uslovom da ispunjava kriterije za zastupanje utvrđene zakonom. U krivičnom postupku pravo na odbranu i zastupanje imaju lica koja nemaju prebivalište na području Tuzlanskog kantona pod uslovima da nemaju dovoljno imovine ili drugih sredstava da plate

25 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Republike Srpske, "Sluzbeni glasnik RS" broj 54/02, 41/08 i 63/14

26 „Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj 10., godina 15, od 6.11.2008. godine.

27 Korisnici koji u zakonom predviđenom postupku ostvare pravo na besplatnu pravnu pomoć imaju pravo na: davanje usmenih pravnih savjeta, sastavljanje različitih podnesaka (tužbe, žalbe, molbe, zahtjevi, prigovori, predstavke i dr.), sastavljanje različitih isprava, odbranu u krivičnom postupku i zastupanje stranaka-fizičkih osoba u zakonom obuhvaćenim postupcima, preduzimanje drugih radnji u cilju zaštite prava i pravnih interesa korisnika pravne zaštite.

advokata i troškove zastupanja pod uslovom da ispunjavaju kriterije za zastupanje utvrđene zakonom. Po osnovu statusa pravo na besplatnu pravnu pomoć priznato je i licima bez imovine ako ostvaruju pravo na stalnu novčanu pomoć po osnovu socijalne zaštite, nezaposlenim licima, penzioner koji prima najnižu penziju ili srazmjernu INO penziju, koja zajedno sa samostalnom penzijom ne prelazi iznos najniže penzije kao i djeci bez roditeljskog staranja.

2.4.1.2. Srednjobosanski kanton

U Srednjobosanskom kantonu nije donesen zakon koji regulišu oblast pružanja besplatne pravne pomoći.

2.4.1.3. Hercegovačko-neretvanski kanton

Na osnovu člana 39. Ustava Hercegovačko-neretvanskog kantona ("Službene novine HNK", broj: 2/98, 4/00 i 7/04), Skupština Hercegovačko-neretvanskog kantona je na sjednici održanoj 28.06.2013. godine, donijela Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći²⁸. Besplatna pravna pomoć se pruža sljedećim licima, ukoliko ispunjavaju uslove: da su državljani BiH i imaju prebivalište na području Kantona ili da imaju boravište na teritoriji BiH, da se to lice nalazi na teritoriji Bosne i Hercegovine pod međunarodnom zaštitom u skladu s međunarodnim standardom, a naročito tražilac azila, izbjeglica, lice pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatrid, žrtva trgovine ljudima, u skladu s obavezama koje Bosna i Hercegovina ima prema međunarodnim konvencijama i da su lica čija su prava zaštićena odredbama Konvencije o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece i Konvencije o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu. Pravo na besplatnu pravnu pomoć po osnovu statusa imaju: dijete bez roditeljskog staranja, lice kojem je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljelo lice, žrtva nasilja u porodici ili nasilja na osnovu spola, korisnik stalne novčane pomoći ostvarene prema kantonalnom propisu o socijalnoj zaštiti, uživalac najniže penzije pod uslovom da nema drugih članova porodičnog domaćinstva, član porodice šehida poginulog borca, ratni vojni

²⁸ Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, Hercegovačko-neretvanski kanton, broj: 02-01-XXV-185/13 od 28.06.2013. godine. U skladu sa navedenim zakonom, besplatna pravna pomoć je oblik ostvarivanja prava fizičkog lica na pravično suđenje i jednak pristup pravdi pred sudom i drugim organima, čije troškove u cjelosti ili djelimično snosi nadležni organ za pružanje besplatne pravne pomoći. Pravo na besplatnu pravnu pomoć obuhvata i pravo na oslobođanje od taksu, koje se ostvaruje u skladu s propisima o taksama. U odredbi o stupanju na snagu normirano je da Zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenim novinama Hercegovačko-neretvanskog kantona“, a početak će se primjenjivati danom početka rada Zavoda. Zavod za pravnu pomoć još nije počeo sa radom. Besplatna pravna pomoć se ostvaruje kao pravo korisnika na: opće informacije o pravima i obavezama, pomoć pri popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, pravne savjete, pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta pismena, zastupanje pred organima uprave i drugim organima i institucijama, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija), a ova pomoć se pruža u upravnom postupku, upravnom sporu, prekršajnom, parničnom, vanparničnom, izvršnom i krivičnom postupku, u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine.

invalid i dobitnik ratnih priznanja i odlikovanja, u stvarima zaštite i ostvarivanja njegovih prava po tim osnovama. Nezaposleno lice na Zavodu za zapošljavanje HNK-a sa statusom prognanika, izbjeglice, povratnika i demobilisanog borca, a ispunjava uslove iz člana 13. ovog Zakona, i lice pod međunarodnom zaštitom iz člana 9. tačka b) ovog Zakona. Pravo na besplatnu pravnu pomoć ostvaruje i lice lošeg imovinskog stanja kada to utvrdi nadležni organ.

Pravo na besplatnu odbranu i zastupanje u krivičnom postupku ima i lice koje nema prebivalište na području Kantona, pod uslovima propisanim zakonom kojim se reguliše krivični postupak u Federaciji Bosne i Hercegovine.

2.4.1.4. Posavski kanton

U Posavskom kantonu je 2010. godine donesen Zakon o pružanju pravne pomoći²⁹ kojim je osnovan Županijski zavod za pružanje pravne pomoći u cilju osiguranja ostvarivanja prava garantiranih ustavom, zakonima i drugim propisima građanima slabog imovinskog stanja. Pravo na pravnu pomoć ima svaki građanin slabog imovinskog stanja sa prebivalištem na području Kantona, koji nema dovoljno imovine ili drugih sredstava da plati advokata i troškove zastupanja pod uslovom da ispunjava kriterije za zastupanje utvrđene ovim zakonom, pravo na odbranu i zastupanje u krivičnom postupku imaju i građani koji nemaju prebivalište na području kantona pod uslovom da su slabog imovinskog stanja. Osim osoba slabog imovinskog stanja ovo pravo je zagarantovano, licima bez imovine (po osnovu statusa) ukoliko primaju stalnu novčanu socijalnu pomoć, ako su nezaposleni, ako su penzioneri sa najnižom penzijom i ako je dijete bez roditeljskog staranja te bez obzira na imovinsko stanje, ratnim vojnim invalidima³⁰, koji su status stekli do dana stupanja na snagu ovog Zakona, prema važećim propisima, u postupcima ostvarivanja odnosno zaštite stečenih prava, pred nadležnim tijelima uprave, odnosno sudovima na području Kantona, Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno Bosne i Hercegovine.³¹

29 Zakon o pružanju pravne pomoći, „Narodne novine Županije Posavske”, br. 3/10

30 Zakon o dopuni zakona o pružanju pravne pomoći od 28.2.2012. godine.

31 Prema odredbama Zakona o izmjenama i dopunama zakona o pružanju pravne pomoći (od 5.3.2013. godine) „Zavod je dužan pružati pravnu pomoć u smislu odredbi ovog Zakona, bez obzira na imovno stanje, braniteljima koji su status stekli do dana stupanja na snagu ovog Zakona prema važećim propisima u postupcima zaštite prava prema propisima iz oblasti braniteljsko-invalidske zaštite i povoljnijeg umirovljenja a čije korištenje podliježe kontroli zakonitosti temeljem Zakona o provođenju kontrole zakonitosti korištenja prava iz oblasti braniteljskoinvalidske zaštite pred nadležnim tijelima uprave, odnosno sudovima na području Županije, Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno Bosne i Hercegovine.” Zavod je dužan u smislu odredbi ovog Zakona, bez obzira na imovno stanje, pružati pravnu pomoć žrtvama nasilja u obitelji u zaštiti njihovog tjelesnog i duševnog integriteta, u vidu prijave počinjenog nasilja nadležnoj Policijskoj upravi, Centru za socijalnu skrb, Sudu i Tužiteljstvu te sastavljanjem pismenih podnesaka i zahtjeva za izricanjem zaštitnih mjera.” Lice koje ostvari pravo na besplatnu pravnu pomoć ima sljedeća prava – oblike ostvarivanja besplatne pravne pomoći: davanje usmenih pravnih savjeta, sastavljanje različitih podnesaka (tužbe, žalbe, molbe, zahtjevi, prigovori, predstavke i dr.), odbrane u krivičnom postupku i zastupanja stranaka – fizičkih osoba u postupcima pred nadležnim organima, poduzimanje drugih radnji u cilju zaštite prava i pravnih interesa korisnika pravne zaštite. Pravo na pravnu pomoć, ne podrazumijeva pravo na oslobođanje od plaćanja sudskih i administrativnih taksi. Besplatna pravna pomoć se pruža u krivičnom, parničnom, prekršajnom, upravnom postupku, kao i u postupcima propisanim posebnim zakonima. Prema Pravilniku o unutrašnjoj

2.4.1.5. Unsko-sanski kanton

Skupština Unsko-sanskog kantona je 18.7.2012. godine donijela Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći³². Prema Zakonu o pružanju besplatne pravne pomoći u Unsko-sanskom kantonu korisnik prava na besplatnu pravnu pomoć je svako fizičko lice, kojem je to pravo priznato po osnovu statusa ili imovinskog stanja. Pravna pomoć se pruža građanima po

međunarodnim konvencijama koje obavezuju Bosnu i Hercegovinu. Osobom lošeg imovinskog stanja smatra se osoba koja, prema svom općem imovinskom stanju i stanju članova svog porodičnog domaćinstva, nema sredstava da plati punomoćnika i/ili radnje punomoćnika, te troškove postupka, bez štete za nužno izdržavanje sebe i svoje porodice³³. Po osnovu statusa besplatnu pravnu pomoć ostvaruju sljedeća lica: korisnici stalne novčane pomoći po osnovu propisa o socijalnoj zaštiti, djeca bez roditeljskog staranja, lice kome je oduzeta poslovna sposobnost, duševno oboljelo lice smješteno u zdravstvenu ustanovu, ustanovu socijalne zaštite ili drugu specijaliziranu ustanovu, penzioner koji prima najnižu penziju ili srazmjerno INO penziju, koja zajedno sa samostalnom penzijom ne prelazi iznos najniže penzije, žrtva nasilja u porodici ili nasilja po osnovu spola.

2.4.1.6. Zapadnohercegovački kanton

Zakon o Županijskom zavodu za pravnu pomoć Zapadnohercegovačke županije donesen je 2008. godine, a pojedine odredbe su izmjenjene i dopunjene donošenjem Zakona o izmjeni i dopuni zakona o zavodu za pravnu pomoć iz 2009. godine i 2013. godine.³⁴ Prema Zakonu o Županijskom zavodu za pravnu pomoć, Zavod pruža usluge

organizaciji Županijskog zavoda za pružanje pravne pomoći (od lipnja 2011. godine), normirano je, pored ostalog, da u okviru posebne nadležnosti i ovlaštenja, Zavod osigurava pružanje pravnih savjeta, sastavljanje različitih podnesaka, odbrane i zastupanje građana slabog imovnog stanja te poduzima sve radnje u pojedinim postupcima.

32 Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 22/12

33 Korisnik prava na besplatnu pravnu pomoć ima pravo na: opće informacije o pravima i obavezama, pomoć pri popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, pravne savjete, pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta podnesaka, zastupanje pred organima uprave i drugim organima i institucijama, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija), a ova pomoć se pruža u upravnom postupku, upravnom sporu, prekršajnom, parničnom, vaparničnom, izvršnom i krivičnom postupku. Pravo na opće informacije o pravima i obavezama i pomoć u popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć imaju sva lica bez obzira na ispunjavanje uslova propisanih ovim zakonom.

34 Zakon o Županijskom zavodu za pravnu pomoć, „Narodne novine Županije Zapadno-hercegovačke“, br. 05/08, 04/09 i 20/13 Ovim zakonom osnovan je Zavod koji je nadležan za poduzimanje radnji u svim fazama postupka pred općinskim sudovima kantona, kantonalnim sudom, kantonalnim tužilaštvom i drugim tijelima.

Korisnik koji ostvari pravo na besplatnu pravnu pomoć ima sljedeća prava: na dobivanje pravnih savjeta, sastavljanje različitih podnesaka (tužbe, molbe, zahtjevi, predstavke, prigovori, prizivi i dr.), zastupanje stranaka – fizičkih osoba u svim parničnim, upravnim i ostalim postupcima pred sudovima i ostalim tijelima kantona, odbranu i zastupanje u krivičnom postupku, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja sporova (medijacija) i pružanje i drugih oblika pravne pomoći fizičkim osobama

isključivo osobama lošeg imovnog stanja: korisnici stalne socijalne pomoći, djeca bez oba roditelja, bračni odnosno vanbračni drugovi u predmetima nasljeđivanja, a čija imovina ne prelazi visinu minimalne penzije, druge osobe za koje direktor zavoda procijeni da nisu u mogućnosti snositi troškove zastupanja i postupka, te osobe za koje sud zbog slabog imovnog stanja u krivičnom postupku odredi da nisu u stanju snositi troškove odbrane.³⁵ Pravo na opće informacije o pravima i obavezama i pomoć u popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na pravnu pomoć imaju sve osobe bez obzira na ispunjavanje uvjeta za dobivanje pravne pomoći.

2.4.1.7. Kanton Sarajevo

Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći³⁶ normirano je da se besplatna pravna pomoć se pruža sljedećim licima ukoliko ispunjavaju zakonom predviđene uslove: da su državljani BiH i imaju prebivalište ili boravište na području Kantona Sarajevo ili da imaju boravište na teritoriji BiH, da se to lice nalazi na teritoriji Bosne i Hercegovine pod međunarodnom zaštitom u skladu s međunarodnim standardom, a naročito tražilac azila, izbjeglica, lice pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatrid, žrtva trgovine ljudima, u skladu s obavezama koje Bosna i Hercegovina ima prema međunarodnim konvencijama i da su lica čija su prava zaštićena odredbama Konvencije o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece i Konvencije o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu.³⁷ Po osnovu statusa besplatna pravna pomoć se pruža: djeci, licima kojima je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljelim licima, žrtvama nasilja u porodici ili nasilja o osnovu spola, korisnicima stalne novčane pomoći prema kantonalnom propisu o socijalnoj zaštiti, ušivalac najniže penzije pod uslovom da nema drugih članova porodičnog domaćinstva, licima pod međunarodnom zaštitom, članovima porodice šehida-poginulog borca, ratnim vojnim invalidima, dobitnicima ratnih priznanja i odlikovanja u stvarima zaštite prava po tim osnovama i drugim licima sa invaliditetom u stvarima zaštite i ostvarivanja njegovih prava po osnovu invaliditeta, civilnim žrtvama rata, žrtvama ratnog seksualnog nasilja. Pravo na besplatnu pravnu pomoć ostvaruje i lice lošeg imovinskog stanja kada to utvrdi nadležni organ. Pravo na besplatnu odbranu i zastupanje u krivičnom postupku ima i lice koje nema prebivalište na području Kantona, pod uslovima propisanim zakonom kojim se reguliše krivični postupak u Federaciji Bosne i Hercegovine. Nadležni organ za pružanje besplatne pravne pomoći u Kantonu je Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći.

kako bi se zaštitila njihova prava i interesi.

35 Pravilnik o načinu i uslovima pružanja pravne pomoći, čl. 2.

36 Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 1/12 i 26/14

37 Korisnik besplatne pravne pomoći ima pravo na: opće informacije o pravima i obavezama, pomoć pri popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, pravne savjete, pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta pismena, zastupanje pred organima uprave i drugim organima i institucijama, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija) i sačinjavanje podnesaka međunarodnim tijelima za zaštitu ljudskih prava, a ova pomoć se pruža u upravnom postupku, upravnom sporu, prekršajnom, parničnom, vanparničnom, izvršnom i krivičnom postupku. Pravo na besplatnu pravnu pomoć obuhvata i pravo na oslobođanje od taksi, koje se ostvaruje u skladu sa propisima o taksama.

2.4.1.8. Zeničko-dobojski kanton

Na nivou Zeničko-dobojskog kantona, Zakonom o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave,³⁸ uspostavljen je Zavod za pravnu pomoć, kao samostalna upravna organizacija, nadležan da obavlja poslove pružanja besplatne pravne pomoći licima koja zbog svog imovnog stanja nisu u mogućnosti angažovati punomoćnika i plaćati troškove postupka.³⁹ Korisnik besplatne pravne pomoći je fizičko lice kojem se pravna pomoć pruža prema uslovima, kriterijima i načinu ostvarivanja pravne pomoći propisanim navedenim zakonom i to: državljanin BiH koji ima prebivalište, odnosno boravište na teritoriji Kantona i drugo fizičko lice koje ima boravište na teritoriji BiH, fizičko lice koje se nalazi na teritoriji BiH pod međunarodnom zaštitom u skladu s međunarodnim standardom, a naročito tražioc azila, izbjeglica, lice pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatrid, žrtva trgovine ljudima, u skladu sa obavezama koje BiH ima prema međunarodnim konvencijama. Pravo na besplatnu pravnu pomoć na osnovu statusa ostvaruje: korisnik stalne novčane pomoći ostvarene prema kantonalnom propisu o socijalnoj zaštiti, dijete, lice kojem je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljelo lice smješteno u zdravstvenu ustanovu, ustanovu socijalne zaštite ili drugu specijaliziranu ustanovu, penzioner koji prima najnižu penziju pod uslovom da nema drugih članova porodičnog domaćinstva koji ostvaruju redovna primanja i prihode, žrtva nasilja u porodici i nasilja u zajednici, žrtve silovanja tokom rata u BiH, član porodice šehida, poginulog borca, ratni vojni invalid i dobitnik ratnih priznanja i odlikovanja u stvarima zaštite i ostvarivanja njegovih prava po tim osnovama, lice pod međunarodnom zaštitom i civilne žrtve rata.

2.4.1.9. Bosansko-podrinjski kanton Goražde

Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći iz 2013 godine⁴⁰ na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde uspostavljen je Kantonalni zavod za pružanje besplatne pravne pomoći za obavljanje poslova pružanja besplatne pravne pomoći

38 Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave - Prečišćeni tekst, „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“ broj:13/08, 3/10, 6/12

39 Besplatna pravna pomoć je oblik ostvarivanja prava fizičkog lica na pravično suđenje i jednak pristup pravdi pred sudom i drugim organima, čije troškove u cijelosti, ili djelimično snosi nadležni organ za pružanje besplatne pravne pomoći. Besplatna pravna pomoć ostvaruje se kao pravo na: opće informacije o pravima i obavezama, pomoć pri popunjavanju obrazaca, pravne savjete, pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta podnesaka, zastupanje pred organima uprave i drugim organima i institucijama, zastupanje na sudu, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija). Prava na opće informacije o pravima, obavezama i pomoći u popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć imaju sva lica bez obzira na ispunjavanje uslova propisanih ovim zakonom. Postupci u kojima se pruža pravna pomoć su: parnični postupak, vanparnični postupak, izvršni postupak, krivični postupak, u skladu sa zakonom o krivičnom postupku u FBiH, prekršajni postupak, upravni postupak i upravni spor.

40 Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde“, broj 2/13

licima koja zbog svog imovnog stanja nisu u mogućnosti angažovati punomoćnika i plaćati troškove postupka.⁴¹ Besplatna pravna pomoć se pruža sljedećim licima ukoliko ispunjavaju uslove: da su državljani BiH i imaju prebivalište ili boravište na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde ili da imaju boravište na teritoriji Bosne i Hercegovine, da se to lice nalazi na teritoriji Bosne i Hercegovine pod međunarodnom zaštitom u skladu s međunarodnim standardom, a naročito tražilac azila, izbjeglica, lice pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatrid, žrtva trgovine ljudima, u skladu s obavezama koje Bosna i Hercegovina ima prema međunarodnim konvencijama i da su lica čija su prava zaštićena odredbama Konvencije o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece i Konvencije o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu. Po osnovu statusa besplatna pravna pomoć se pruža: djeci bez roditeljskog staranja, licima kojima je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljelim licima smještenim u zdravstvenim ustanovama, žrtvama nasilja u porodici ili nasilja po osnovu spola za vrijeme dok je smještena u sigurnu kuću, korisnicima stalne novčane (socijalne) pomoći ostvarene prema kantonalnom propisu o socijalnoj zaštiti, uživaocima najniže penzije pod uslovom da nemaju drugih članova porodičnog domaćinstva koji ostvaruju dodatna primanja. Prava na opće informacije o pravima i obavezama i pomoć u popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć imaju sva lica bez obzira na ispunjavanje uslova propisanih ovim Zakonom. Pravo na besplatnu odbranu i zastupanje u krivičnom postupku ima i lice koje nema prebivalište na području Kantona, pod uvjetima propisanim zakonom kojim se reguliše krivični postupak u Federaciji Bosne i Hercegovine.

2.4.1.10. Kanton 10

Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći, koji je usvojila Skupština Hercegbosanske županije, normirana je besplatna pravna pomoć kao oblik ostvarivanja prava fizičke osobe na pravično suđenje i jednak pristup pravdi pred sudom i drugim tijelima, čije troškove u cijelosti ili djelimično snosi tijelo nadležno za pružanje besplatne pravne pomoći. Pravo na besplatnu pravnu pomoć obuhvata i pravo na oslobađanje od taksi.⁴² Besplatna pravna pomoć se pruža sljedećim

41 Korisnik besplatne pravne pomoći ima pravo na: opće informacije o pravima i obavezama, pomoć u popunjavanju obrazaca, pravne savjete, pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta podnesaka, zastupanje pred organima uprave i drugim organima i institucijama, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija), a besplatna pravna pomoć pruža se u parničnom, vanparničnom, izvršnom, krivičnom (u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine), prekršajnom i upravnom postupku te upravnom sporu. Ovaj zakon izričito propisuje postupke za koje se ne pruža besplatne pravne pomoći. Pravo na besplatnu pravnu pomoć obuhvata i pravo na oslobađanje od taksi, koje se ostvaruje u skladu sa propisima o taksama.

42 Korisnik besplatne pravne pomoći ima pravo na: opće informacije o pravima i obavezama, pomoć u popunjavanju obrazaca, pravne savjete; pravnu pomoć pri sastavljanju svih vrsta podnesaka, zastupanje pred organima uprave i drugim organima i institucijama, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija, pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija), a besplatna pravna pomoć pruža se u parničnom, vanparničnom, izvršnom, krivičnom (u dijelu kojim se pravo na odbranu obezbjeđuje postavljanjem branioca

licima ukoliko ispunjavaju uslove: da su državljani BiH i imaju prebivalište na području Kantona 10 i druga fizička osoba koja se nalazi na teritoriji kantona 10 i identifikuje se kao ugrožena kategorija, fizička osoba koja se nalazi na teritoriji Bosne i Hercegovine pod međunarodnom zaštitom u skladu s međunarodnim standardom, a naročito tražilac azila, izbjeglica, lice pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatrid, žrtva trgovine ljudima, u skladu s obavezama koje Bosna i Hercegovina ima prema međunarodnim konvencijama i lica čija su prava zaštićena odredbama Konvencije o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece i Konvencije o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu. Po osnovu statusa besplatna pravna pomoć se pruža: djeci bez roditeljskog staranja, licima kojima je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljelim licima za vrijeme dok su smješteni u ustanovu socijalne zaštite, žrtvama nasilja u porodici ili nasilja po osnovu spola u postupcima regulisanja prava i obaveza iz tog svojstva, korisnicima stalne novčane socijalne pomoći, penzionerima sa minimalnom penzijom ukoliko nemaju drugih članova porodičnog domaćinstva niti imovine iz koje se mogu podmiriti troškovi tražene pravne pomoći, lice pod međunarodnom zaštitom (u skladu s međunarodnim standardom, a naročito tražilac azila, izbjeglica, lice pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatrid, žrtva trgovine ljudima, u skladu s obavezama koje Bosna i Hercegovina ima prema međunarodnim konvencijama). Prava na opće informacije o pravima i obavezama i pomoć u popunjavanju obrazaca za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć imaju sve osobe bez obzira na ispunjavanje uvjeta propisanih ovim zakonom

2.4.1.11. Pružanje besplatne pravne pomoći od strane nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini - članica Mreže za koordinaciju vladinih i nevladinih pružaoca besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini

Značajnu ulogu u pružanju besplatne pravne pomoći svakako imaju organizacije civilnog društva (OCD). Nevladine organizacije – članice Mreže za koordinaciju vladinih i nevladinih pružaoca besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini su: Centar ženskih prava (Zenica, i kancelarije u Kaknju, Tešnju i Žepču), Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Vaša prava BiH (Sarajevo, i kancelarije u Banja Luci, Bosanskom Petrovcu, Goraždu, Mostaru, Prijedoru, Srebrenici, Trebinju i Tuzli), Centar za ljudska prava u Mostaru, Centar informativno-pravne pomoći Zvornik (i kancelarija u Vlasenici) i Udruženje građana „Budućnost“ (Modriča).

zbog lošeg imovinskog stanja osumnjičenog ili optuženog), prekršajnom i upravnom postupku te upravnom sporu. Zakon navodi i postupke u kojima se ne pruža besplatna pravna pomoć. Pravo na besplatnu pravnu pomoć obuhvata i pravo na oslobođanje od taksi, koje se ostvaruje u skladu sa propisima o taksama.

3. Neusaglašenost zakona u oblasti pristupa pravdi - besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini i negativne refleksije na ostvarenje usluga besplatne pravne pomoći za djecu i ostvarenje i zaštitu imovinskih prava i interesa djece

Analizirajući pravne propise, zakone u oblasti pristupa pravdi – besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini može se zaključiti da pojedina lica nisu na isti način obuhvaćena svim zakonima te da nije isti imovinski cenzus na osnovu kojeg se procjenjuje loše (slabo) imovinsko stanje kako bi licu bilo odobreno pravo korištenja besplatne pravne pomoći.⁴³

Po osnovu statusa skoro svi zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći u Bosni i Hercegovini predviđaju sljedeća lica: djeca (uglavnom djeca bez roditeljskog staranja), lica kojima je oduzeta poslovna sposobnost i duševno oboljela lica, žrtve nasilja u porodici ili nasilja o osnovu spola, korisnici stalne novčane pomoći po propisima o socijalnoj zaštiti, uživaoci najniže penzije ukoliko nemaju drugih članova porodičnog domaćinstva koji ostvaruju redovna primanja i prihode, lica pod međunarodnom zaštitom.⁴⁴ Prema finansijskom kriteriju ili kriteriju lošeg (slabog) imovnog stanja zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći u Bosni i Hercegovini nisu ujednačeni. Zakoni nisu usaglašeni ni u pogledu osnove prema kojoj se procjenjuje loše (slabo) imovno stanje podnosioca zahtjeva pa je tako u pojedinim kantonima viši cenzus u odnosu na kantone u kojima je ta polazna osnova znatno niža.⁴⁵ Analizom

43 Da bi korisnici besplatne pravne pomoći bili u mogućnosti koristiti ovo pravo i da bi im navedeno pravo bilo odobreno moraju ispunjavati zakonom predviđene opšte uslove u pogledu državljanstva, prebivališta i boravišta, na određenom području kako je datim zakonom regulisano, da su lica pod međunarodnom zaštitom i da su lica koja ostvaruju prava po osnovu međunarodnih konvencija koje je država BiH ratifikovala.

Većina zakona predviđa ove opšte uslove (npr. zakoni o pružanju besplatne pravne pomoći Bosne i Hercegovine, Tuzlanskog kantona, Hercegovačko-neretvanskog kantona, Kantona Sarajevo, Zeničko-dobojskog kantona, Bosansko-podrinjskog kantona, Kantona 10, Republike Srpske), pojedini zakoni među kojima su npr. zakoni o pružanju besplatne pravne pomoći Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Posavskog kantona, Unsko-sanskog kantona, Hercegovačko-neretvanskog kantona propisuju da pravo na besplatnu pravnu pomoć ostvaruju lica/građani koji su slabog imovnog stanja. Pored navedenog, da bi lice ostvarilo pravo na besplatnu pravnu pomoć mora ispunjavati zakonom predviđene uslove u pogledu statusa ili lošeg imovinskog stanja.

44 Članovi porodice šehida, poginulog borca, ratni vojni invalidi, dobitnici ratnih priznanja i odlikovanja u stvarima zaštite prava po tim osnovama su obuhvaćeni zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći Kantona Sarajevo, Posavskog kantona, Zeničko-dobojskog kantona i Hercegovačko-neretvanskog kantona. Zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći Zeničko-dobojskog kantona i Kantona Sarajevo predviđaju pružanje besplatne pravne pomoći i licima koja su civilne žrtve rata i žrtve silovanja tokom rata. U Kantonu Sarajevo i djeca, lica pod međunarodnom zaštitom i drugo lice sa invaliditetom u stvarima zaštite i ostvarivanja njegovih prava po osnovu invaliditeta imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć.

45 Polazna osnova prema kojoj se procjenjuje loše imovno stanje podnosioca zahtjeva prema zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći u Republici Srpskoj je najniža neto plata u Republici Srpskoj u prethodnoj fiskalnoj godini dok Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Zapadnohercegovačke županije nije predviđen iznos koji prosječni mjesečni prihodi po članu domaćinstva podnosioca zahtjeva ne smiju prelaziti da bi podnosilac zahtjeva mogao ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć. Prema finansijskom kriteriju ili kriteriju lošeg (slabog) imovnog stanja zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći Bosne i Hercegovine i Kantona Sarajevo predviđaju da se osobom lošeg imovnog stanja smatra osoba čiji mjesečni prihodi po članu domaćinstva ne prelaze iznos od 40%

propisa pravne regulative besplatne pravne pomoći ustanovljeno je i da pojedini zakoni među kojima su zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, Unsko-sanskom kantonu, Zeničko-dobojskom kantonu, Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde, Kantonu 10, Posavskom kantonu, Zapadnohercegovačkoj županiji, Brčko distriktu Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj ne propisuju uslugu pravne pomoći pred međunarodnim tijelima za zaštitu ljudskih prava, dok Zakon o pravnoj pomoći Republike Srpske ne predviđa zastupanje pred organima uprave, niti uslugu pružanja pravne pomoći u upravnom postupku, čime su lica sa ovog dijela teritorija Bosne i Hercegovine koji ostvaruju pravo na besplatnu pravnu pomoć u znatno nepovoljnijem položaju u odnosu na osobe koje pravo na besplatnu pravnu pomoć ostvaruju u kantonima, na nivou Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i na nivou Bosne i Hercegovine. Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći na nivou Bosne i Hercegovine normira da se besplatna pravna pomoć ostvaruje i kao pravo na sastavljanje podnesaka koji se dostavljaju međunarodnim tijelima za zaštitu ljudskih prava i da, u skladu s odredbama ovoga zakona, korisnici besplatne pravne pomoći ostvaruju pravo i u postupcima po vanrednim pravnim

prosječne mjesečne neto plate isplaćene u prethodnoj fiskalnoj godini na nivou Bosne i Hercegovine, odnosno (za Kanton Sarajevo) zaposlenih u Federaciji Bosne i Hercegovine u prethodnoj kalendarskoj godini, a osobe nemaju nekretnine ili drugu imovinu kojom mogu podmiriti troškove postupka. Prema zakonu o besplatnoj prvoj pomoći u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde licem lošeg imovinskog stanja, koje ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, smatra se lice čiji mjesečni prihodi po članu domaćinstva ne prelaze iznos od 35% prosječne isplaćene mjesečne neto plaće zaposlenih u Federaciji Bosne i Hercegovine u prethodnoj kalendarskoj godini, a nema nekretnine ili drugu imovinu kojom može podmiriti troškove postupka. U Zeničko-dobojskom kantonu, prema zakonu o pružanju besplatne pravne pomoći, licem lošeg imovinskog stanja smatra se lice čiji mjesečni prihod i ukupan mjesečni prihod članova njegovog porodičnog domaćinstva ne prelazi iznos od 30% prosječne isplaćene mjesečne neto plate zaposlenih u Zeničko-dobojskom kantonu, u prethodnoj kalendarskoj godini za jednog člana, i po 10% za svakog narednog člana njegovog porodičnog domaćinstva, a nema nekretnine i/ili drugu imovinu koja može biti predmet izvršenja po Zakonu o izvršnom postupku koji se primjenjuje u Federaciji Bosne i Hercegovine. Prema zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći u Tuzlanskom kantonu, Unsko-sanskom kantonu, Posavskom kantonu i Kantonu 10, građinom slabog imovnog stanja se smatra lice čija ukupna redovna primanja i prihodi po članu domaćinstva ne prelaze iznos od 25% prosječne isplaćene mjesečne neto plate zaposlenih u Federaciji Bosne i Hercegovine prema posljednjim objavljenim podacima Federalnog zavoda za statistiku, a nema imovinu koja može biti predmet izvršenja shodno odredbama Zakona o izvršnom postupku ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 32/03, 52/03, 33/06 i 39/06). Ne smatra se građaninom slabog imovnog stanja lice koje živi u zajedničkom domaćinstvu sa punoljetnim članom svoje porodice, koji je takvog imovnog stanja da je u mogućnosti da snosi njegove troškove advokatskih usluga. Kod utvrđivanja slabog imovnog stanja građanina iz stava (1) ovog člana neće se uzimati u obzir prihod i imovina članova porodice korisnika pravne pomoći koji sa njim žive u zajedničkom domaćinstvu, a protivstranka su u postupku. U Hercegovačko-neretvanskom kantonu, prema zakonu o pružanju besplatne pravne pomoći, (1) Licem lošeg imovinskog stanja, koje ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, smatra se lice čiji mjesečni prihodi po članu domaćinstva ne prelaze iznos od 25% prosječne isplaćene mjesečne neto plaće zaposlenih u Federaciji Bosne i Hercegovine u prethodnoj kalendarskoj godini, a nema nekretnine ili drugu imovinu kojom može podmiriti troškove postupka. Kod utvrđivanja lošeg imovinskog stanja lica iz stava (1) ovog člana, neće se uzimati u obzir prihod i imovina članova porodice korisnika koji s njim žive u zajedničkom domaćinstvu a protiv stranka su u postupku. Pod prihodima, nekretninom ili drugom imovinom lica iz stava 1. ovog člana podrazumijevaju se prihodi, nekretnine ili druga imovina koja je, kantonalnim Zakonom o socijalnoj zaštiti, propisana kao uslov za ostvarivanje prava na stalnu novčanu pomoć.

lijekovima, postupcima pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine i Evropskim sudom za ljudska prava, kao i u postupcima pred drugim međunarodnim tijelima za zaštitu ljudskih prava, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije utvrđeno. Ono što je zajedničko, dakle, je da svi zakoni predviđaju pružanje usluga u parničnom, vanparničnom, izvršnom, krivičnom, prekršajnom, upravnom postupku i upravnom sporu, osim Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći Republike Srpske koji ne predviđa zastupanje u upravnom postupku, dok zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou Posavskog kantona i Zapadnohercegovačkog kantona ne propisuju izričito u kojim postupcima se pruža besplatna pravna pomoć, već normiraju samo da se besplatna pravna pomoć pruža pred Općinskim i Kantonalnim sudom te Kantonalnim tužilaštvom u svim fazama postupka. Osnovno pravo svakog pojedinaca je pravo na efikasan i djelotvoran pravi lijek. Analizom zakona evidentno je da lice koje podnese zahtjev za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć nema na čitavom području dijelu Bosne i Hercegovine jednako pravo u pogledu žalbe na rješenje kojim je takav zahtjev odbijen.⁴⁶ Korisnici besplatne pravne pomoći nisu u jednakom položaju ni u pogledu plaćanja taksi.⁴⁷ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći predviđa angažovanje vještaka i sudskih tumača od strane pravnih zastupnika kada je to neophodno za dati predmet. Međutim, ni ovo procesno pitanje nije dosljedno niti jednako riješeno.⁴⁸ Korisnici besplatne pravne pomoći su i u ovom pogledu u nejednakom položaju, jer propisi ne regulišu ove oblasti na jedinstven način te bi i navedene oblasti bilo neophodno harmonizirati. Primjetno je i da je izvor finansiranja ovih zavoda različito regulisan pa tako pojedini uredi imaju samostalan budžet, drugi u sklopu resornog ministarstva pravosuđa, a neki se finansiraju iz sredstava kantona i općina. Sve navedeno bi bilo potrebno u predstojećem periodu jedinstveno regulisati. „Pozitivnopravna i ograničena uporednopravna analiza relevantnih propisa upućuje na zaključak da zakonodavstva u BiH - prevashodno porodičnopravna - sadrže

46 U pojedinim zakonima uopće nije predviđeno pravo žalbe na to rješenje (zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći u Tuzlanskom kantonu i Posavskom kantonu), dok drugi zakoni propisuju različite žalbene rokove kao i vrijeme koje je potrebno da se po žalbama odluči. Također, različito su normirani i rokovi za izjavljivanje žalbe nakon prijema rješenja kojim je odlučeno po podnesenom zahtjevu za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć.

47 Oslobođeni su taksi zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći Hercegovačko-neretvanskog kantona, Unsko-sanskog kantona, Kantona Sarajevo, Zeničko-dobojskog kantona, Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, Kantona 10, Republike Srpske, na nivou Bosne i Hercegovine ostvarenje prava na besplatnu pravnu pomoć je pretpostavka za ostvarenje prava na oslobođanje od taksi, dok zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći u Tuzlanskom kantonu i u Posavskom kantonu propisuju da pravo na besplatnu pravnu pomoć ne obuhvata pravo na oslobođanje od plaćanja sudskih i administrativnih taksi, a zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine i Zapadno-hercegovačkoj županiji ne propisuju da li ostvareno pravo na besplatnu pravnu pomoć obuhvata i oslobođanje od sudskih i administrativnih taksi.

48 U pojedinim zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći (npr. zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou Bosne i Hercegovine, u Tuzlanskom kantonu, Posavskom kantonu, Unsko-sanskom kantonu, Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde) traži se saglasnost direktora zavoda, ureda, nadležnog organa za takvo angažovanje, dok se drugim zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći (npr. zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, Kantonu Sarajevo, Kantonu 10) takvo odobrenje ne zahtijeva. Prema zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou Brčko distrikta Bosne i Hercegovine odluku donosi direktor kancelarije, a zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći u Zeničko-dobojskom kantonu i Republici Srpskoj ne regulišu ovu oblast.

solidna rješenja i odgovarajuće mehanizme zaštite imovinskih prava i interesa djeteta, predviđajući posebna ograničenja za njihove zakonske zastupnike (roditelje i staraoce) i priznajući maloljetnicima u određenim slučajevima ograničenu (djelimičnu) poslovnu sposobnost. Zakonom propisana forma pravnih poslova između roditelja i djece, odnosno roditelja kao zastupnika djeteta i trećeg lica, takođe doprinosi pravnoj zaštiti imovinskih prava i interesa djeteta, kao i pravnoj sigurnosti uopšte. Solemnizacijom navedenih pravnih poslova zahtijeva se postupanje organa starateljstva i promovira pravna zaštita prava djeteta, odnosno provjerava se opravdanost posla sa stanovišta njegovih interesa. Budući da ostvarivanje prava na izdržavanje predstavlja veliki i značajan problem, nameće se potreba da se razmotre mogućnosti za unapređenje ili reformisanje postojećih zakonskih rješenja kojima bi se obezbijedila nužna efikasnost u ostvarivanju prava na izdržavanje.⁴⁹

Od posebnog značaja za oblast pružanja usluga besplatne pravne pomoći za djecu i ostvarenje prava i interesa djece je izvršiti dalju harmonizaciju, usklađivanje i upotpunjavanje pravnog okvira i prakse djelovanja u oblasti pristupa pravdi i pravde za djecu i zaštite prava i interesa korisnika usluga besplatne pravne pomoći i djece, upotpuniti, harmonizirati i uskladiti zakone o besplatnoj pravnoj pomoći, u skladu sa međunarodnim dokumentima i standardima normirati „dijete“ kao kategoriju korisnika po statusu u zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći.

Zaključna razmatranja

Iz provedene analize pravnih propisa iz oblasti pristupa pravdi - pružanja besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini uočavaju se brojene neusaglašenosti i nejednakosti u pogledu prava korisnika, obima pravne pomoći, pružaoca besplatne pravne pomoći te statusa i načina rada Zavoda, Ureda, Kancelarija i Centara - subjekata ovlaštenih za pružanje besplatne pravne pomoći. Da bi se besplatna pravna pomoć pružala jednako, bez diskriminacije, profesionalno i transparentno na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine, za sve građane koji ispunjavaju uslove za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, neophodno je, pored ostalog: usaglasiti kako kategorije lica koja ostvaruju ovo pravo tako i imovinski cenzus na osnovu kojeg se procjenjuje da li je lice slabog imovnog stanja, kako bi ostvarilo ovo pravo, usaglasiti zakone u pogledu statusa korisnika ovog prava, jer zakoni po osnovu statusa različito regulišu kategorije lica koje ostvaruju pravo na besplatnu pravnu pomoć, da bi sva lica imala jednaka prava, pravne usluge koje se pružaju korisnicima ovog prava trebaju biti usaglašene, kao i jednako normirani postupci u kojima se pruža besplatna pravna pomoć, pravo na žalbu i pružaoci ovih usluga - pravni zastupnici, usaglasiti zakone u pogledu uslova koje pružaoci besplatne pravne pomoći moraju ispunjavati kako bi bili imenovani ili izabrani za direktore zavoda, centara, ureda, kancelarija i za pravne zastupnike, jer su zakoni različito regulisali godine iskustva koje su potrebne za ispunjavanje uslova za rad u zavodima, centrima, uredima, kancelarijama. Od posebnog značaja za oblast pružanja usluga besplatne pravne pomoći za djecu i ostvarenje prava i interesa djece je: izvršiti dalju

⁴⁹ Radić, D., nav. rad, str. 97.

harmonizaciju, usklađivanje i upotpunjavanje pravnog okvira i prakse djelovanja u oblasti pristupa pravdi i pravde za djecu i zaštite prava i interesa korisnika usluga besplatne pravne pomoći i djece, upotpuniti, harmonizirati i uskladiti zakone o besplatnoj pravnoj pomoći, u skladu sa međunarodnim dokumentima i standardima, normirati „dijete“ kao kategoriju korisnika po statusu u zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći⁵⁰, donijeti zakon o besplatnoj pravnoj pomoći na nivou FBiH, pratiti donošenje i primjenu pravnog okvira relevantnog za ostvarenje prava i interesa djece i predlagati izmjene i dopune, kao i aktivno učestvovati pri donošenju pravnih akata, kontinuirno educirati profesionalce koji pružaju usluge i odlučuju o pravima i interesima korisnika usluga besplatne pravne pomoći i djece, uključujući i sa fokusom na edukacije za pružaoce besplatne pravne pomoći iz oblasti unaprjeđenja pristupa pravdi i zaštite prava i interesa korisnika usluga besplatne pravne pomoći i djece, jačati saradnju, razmjenu informacija, iskustava i dobrih praksi u radu, kao i unaprjeđivati i usklađivati pravni okvir u oblasti normiranja i uživanja prava i interesa korisnika usluga besplatne pravne pomoći i djece, u raznim pravnim oblastima i postupcima, razvijati i unaprjeđivati multisektorski referalni mehanizam upućivanja stranaka u oblasti ostvarenja pristupa pravdi i pravde za djecu i unaprijediti evidentiranje, izvještavanje, praćenje i analiziranje u oblasti pružanja usluga besplatne pravne pomoći za djecu.

50 Zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći normiraju sljedeće: Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći BiH - dijete u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine - djeca bez roditeljskog staranja, u Republici Srpskoj - djeca bez roditeljskog staranja, prema Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći, djeca u skladu sa izmjenama i dopunama Porodičnog zakona RS (“Sluzbeni glasnik RS” broj 54/02, 41/08 i 63/14) imaju pravo na zastupanje na sudu u sporovima izdržavanja, Tuzlanski kanton - djeca bez roditeljskog staranja, Srednjobosanski kanton (U Srednjobosanskom kantonu nije donesen zakon koji reguliše oblast pružanja besplatne pravne pomoći.), Hercegovačko-neretvanski kanton - dijete bez roditeljskog staranja (Zavod za pravnu pomoć nije počeo sa radom), Posavski kanton - dijete bez roditeljskog staranja, Unsko-sanski kanton - djeca bez roditeljskog staranja, Zapadnohercegovački kanton - djeca bez oba roditelja, Kanton Sarajevo - djeca, Zeničko-dobojski kanton - dijete, Bosansko-podrinjski kanton - djeca bez roditeljskog staranja, Kanton 10 - djeca bez roditeljskog staranja.

Dr. sc. Rebeka Kotlo, Associate Professor
Faculty of Law, University of „Džemal Bijedić“ Mostar
Dr. sc. Amra Jašarbegović, Associate Professor
Faculty of Law, University of „Džemal Bijedić“ Mostar

PROTECTION OF PROPERTY RIGHTS AND INTERESTS OF THE CHILD THROUGH ABILITY TO ACCESS JUSTICE – THE RIGHT TO FREE LEGAL AID

Summary

In this paper authors analyze the legal framework and practice in the field of protection of property rights and interests of the child through the realization of access to justice - free legal aid, focusing on the positive legal framework that regulates access to justice - the realization of the right to free legal aid in Bosnia and Herzegovina, its (non)compliance with international legal acts and standards and the (non)harmonization of the legal framework applicable in the territory of Bosnia and Herzegovina, and then provide a summary analysis of the situation and recommendations for improving the legal framework and practice in access to justice for children. The protection of the rights and interests of child depends to a large extent on the institutions which, in terms of their powers, the respective competencies and obligations, can significantly contribute to the legal protection of child and, bearing in mind the above, this paper also includes the analysis of the state mechanism for the protection of the rights of child, the position and competence of the relevant institutions, the deficiencies in the legal framework and their functioning, with a focus on free legal aid providers in Bosnia and Herzegovina and the legal framework and practice.

Keywords: property rights and interests of the child, access to justice - the right to free legal aid, governmental and non-governmental free legal aid providers, international standards, legal acts and internal positive law in the field of protection of rights and interests of child and the right to free legal aid